

J. C.

ISTOR BREIZ

EVID AN HOLL

Loreet gand Unvaniez Arvor

(ouz e heul Geriadur an Istor)

4 Real

e ti **BREIZ ATAO**
8-10, Street Vau St-Germain
ROAZON

Ti-moulerer
RIOU
ROAZON

F. VALLÉE

Essai de Technologie Bretonne

Embannet a-benn breman :

- I. — *Electricité et applications, magnétisme*, Buhez Breiz, 1re année, pp. 26-8.
- II. — *Lanterne à projections et cinéma*, 2e année, 1922, pp. 90-1.
- III. — *Machine à écrire*, 1922, pp. 224-6.
- IV. — *Bicyclette*, 1922, pp. 250-1.
- V. — *Technologie grammaticale*, 1922, pp. 326-30.
- VI. — *Photographie et applications*, 1923, pp. 466-7.
- VII. — *Géographie*, 1923, pp. 533-5.
- VIII. — *Machine à vapeur, locomotive, turbines*, 1924, pp. 912-3.
- IX. — *Phonographe*, 1924, p. 982.
- X. — *Le Livre et le Journal*, 1924, pp. 1005-6.

Peurskrivet ha dare da voula :

- XI. — *Moteurs à pétrole et aéroplanes*.
- XII. — *Technologie musicale* (LADMIRAULT et F. VALLÉE).
- XIII. — *Technologie philosophique*.
- XIV. — *Choix de mots concernant l'Anthropologie, l'Ethnographie et l'Histoire de la Civilisation*.
- XV. — *Choix de mots concernant l'Astronomie, la Météorologie, la Géologie, la Paléontologie, la Géographie, la Botanique et la Zoologie*.

MEVEN MORDIERN, *Formations bretonnes ou emprunts français*, Buhez Breiz, 1922, pp. 340-6 ; 1923, pp. 718-20, 783-8 ; 1924, pp. 874-7.

ISTOR BREIZ

EVID AN HOLL

Breiz eo hor mamm-vro. He c'harout a dleomp dreist pep tra all er bed hag ober stad eus hon hano a Vreiziz. Evit se e renkomp anaout istor hon Tadou-kos a voe unan eus poblou kaloneka ha brudeta an Europ.

KEVRENN GENTA : KROUIDIGEZH VREIZ

1° BREIZIZ O TIAZEZA HOR BROADELEZH EN ARVORIG

Breiz-Veur (Bro-Zaoz breman) eo bro c'henidik hon Tadou-koz. Eno e vevent kantvedou a oa, pa zigor amzer an Istor.

Breiziz a oa Kelted (1). Eur boblad tud e oa, galloudek ha sevenaet, uhela pobl a voe biskoaz.

Evel an holl Gelted e oant kadarn-tre (kalonek-tre). Goundeien akuit e oant, ganto, ouspenn, micheriu en em astennet da vat dre ar vro-holl hag oc'h ober berz (o tont da vad) eus ar gwella. An traou kaer a garent, ar varzoniez, ar zonerezh hag an holl ijinou-kaer.

Gwaz a ze, e skeud an dizunvaniez a oa etrezo, e voe argadet an enezenn gand ar Zaozon, eur boblad Varbared eus an Hanternoz, a zeuas a-benn d'hec'h aloubi (d'he laerez), daoust d'hon Tadou-koz da enebi taer dindan renadur brezelourien da viken brudet evel ar roue Arzur, pen-rener Breiziz Bro-Gembre (« Pays de Galles »).

Bet trec'het, e tremenas Breiziz, darn anezo, en Arvorig, — hennez e oa, d'ar mare, hano ar vro-man, — dre m'oa gwell ganto ar maro eged ar sujidigezh.

(1) Diwar-benn ar Gelted koz, hor Gourdadou, lenn an « Notennou diwar-benn ar Gelted koz, o Istor hag o sevenadur » gant Meven Mordiern hag Abherve.

Arvorig, pe « ar vro a-hed ar mor » a oa eur rann eus Galia (« Gaule » e galleg). Aloubet e oa bet gand ar Romaned, daoust da Wenediz da stourm kalonek. Dindan yeo ar Romaned he doa kollet he yez keltiek hag he spered-bro. Gwastet e oa bet, goude-ze, gand ar Varbared ken ez oa aet peuz-dibobl.

Adpoblet e voe, eta, gant Breiziz etre ar V^{vet} hag ar VII^{vet} kantved. Breiziz, hon Tadou-koz, eo a rôas d'ez, o tont a Vreiz-Veur d'he fobla, he hano a Vreiz, a-unan gand eur vuhez, eur yez hag eur vrôadlez keltiek nevez.

2° PENAOS E VOE SAVET HOR PARREZIOU. HOR ZENT KOZ.

Dre vagadou distag eo e touaras hon Tadou-koz en Arvorig; sevel a rejont, dre ma tigouezent, trevadennou (annezadou-pobl) bihan a zo bet penn-wrizienn ar parrezioù hanvet « Plou » (Plounerin, Plounevez, Plouber, hag all).

Renet e veze alies an drevadennerien gant menec'h; ar re-man a zave manatioù hanvet « Lann » (Lanmeur, Landivizio, Lanniliz, hag all), hag a zifraoste ar c'hoajou.

Breiz a zo dleourez da vat d'ar venec'h a rôas skoazell vras da beur-groui hor mamm-Vro, korf hag ene.

Eun dlead eo da Vreiziz enori sent an Amzer-se; bet int hag e talc'hont da veza gwella gwarezourien hor Gouenn-dud, dre m'o deus, a-hed o buhez, karet ha skoret Breiz.

E-touez sent ar marevez-se, kenta eskibien Vreiz a zo brudet dreist-holl : sant Malo, sant Samson (Dol), sant Brieg, sant Tual (Landreger), sant Paol a Leon, sant Kaourantin a Gemper.

3° STOURMADOU KENTA AR VRETONEC

A-vec'h diazezet en Arvorig, o devoe hon Tadou da zifenn o bro ouz enebourien dreist-holl ouz o amezeien diouz ar Reter (ar Zav-heol), ar Franked, eur boblad-tud c'hermanek, tadou-koz d'ar Flamanked. Int-i eo o deus rôet o hano d'ar Frans ha d'ar Fransizien.

Sant Judikael, roue an Domnonea (hanternoz Breiz), a ouias o derc'hel e doujans outan.

Eur brezelour kadarn e oa Judikael hag eun den eeun-tre, difennour Breiz ha tad ar beorien.

Suraat a reas ar peoc'h er vro dre zina eur skrid-feur brudet gant Dagobert, roue ar Franked.

Goude-ze, sevenet e gefridi, ez eas da vanac'h. Goude e varo e c'hoarvezas burzudou war e vez, hag e voe hanvet a-unvouez gand ar bobl da unan eus sent paeron Breiz; e c'houel a gouez d'ar 16 a gerzu.

Warok, kont a Wened, a voe, er c'houec'hvet kantved, difennour-meur Breiz; a-hed e vuhez e stourmas ouz ar Franked, o faeza anezo meur a wech hag oc'h ober d'ezo douja frankiz ar Vretoned.

4° UNVANIDIGEZ AR VRO

War-dro an navet kantved e welas splann ar Vretoned ez oa red-holl d'ezo en em glevet evid enebi ouz mestaoliou ar Franked.

Koulskoude, Charlez-Veur (« Charlemagne » e galleg) a zeuas abenn da aloubi hor Bro; he suja n'hellas ket ober : perc'henn a hano e voe d'ez, kentoc'h eget gwir berc'henn, rak biskoaz ne zoublas Breiziz dirag an Impalaer-meur.

Eun nebeut bloaveziou goude e varo, en 818, e reas Morvan e venoz da zishuala Breiz.

Gervel a reas davetan an holl dierned (penrenerien ar Vretoned), hag e voe argaset ganto ar Franked. Nemet, dindan renadur Loeiz Habask (« Louis le Débonnaire »), e teuas an enebourien niverusoc'h c'hoaz.

N'hellas ket an dierned en em voda e koulz, ha gant re vras niver an enebourien e voe Morvan flastret ha lazeta.

Wiomarc'h, eur pennad goude, a yeas ivez da fall eur stourmadenn savet gantan.

EIL KEVRENN : BREIZ KADARN

5° NEVENOE

Doze evelkent a zelle a druez ouz hor Bro hag a venne he savetei. Kas a reas d'ez, eur salver : Nevenoe-Veur.

Eun tiern a Vreiz e oa, o karout kenan e vro. Ranket en doa en em lakaat, evel bes-rener, dindan Loeiz Habask, hogen ar wazoniez n'e liamme nemed ouz heman hepken ha, da varo Loeiz Habask, e savas penn da zigabestra Breiz, harpet gand aliou sant Konvoion, abad Redon.

Nevenoe eo a reas kaera taol-kaer hon Istor. Da heul, e teuas da Vreiz brud, frankiz hag eurvad e-pad hir-amzer : trec'h Ballon e voe an taol-kaer dispar-ze.

En 845 e stagas Nevenoe gand an emgann holl-vrudet-se e Ballon, damdost da Redon; trec'h e voe penn-da-benn a-benn daou zervez ma padas an emgann, hag ec'h argasas diouz ar vro ar Franked faezet-mezus.

Kurunet roue Breiz, e renas gant furnez, kuzuliet bepred gant sant Konvoion.

Mervel a reas oc'h emganna ouz ar Franked a glaske dic'haoui o drouziwez e Ballon. Diwar gontamm (ampoezon) eo e varvas p'edo, goude kaout an trec'h, o vont da zuja an Neustria (Frans ar c'hornog).

« Tad ar vamm-Vro » eo bet hanvet Nevenoe, eun hano a vrud dleet mat d'ezan !

6° AR ROUEED WAR-LERC'H NEVENOE

Erispoe a renas war-lerc'h e dad. Dindan e renadur e voe dalc'het gant Breiziz da startaat o frankiz o doa adkavet en emgann-trec'h Ballon.

D'e varo e pignas Salaün (Salomon) war an tron; ar galloudeka eus hor rouanez e voe-hen. Neuze e voe Breiz en he c'haera, reizet m'oa pep tra enni : yez, renerez, stad an dud hag an douarou, hervez giz ha spered hon Tadou, ar Gelted.

Mervel a reas, hen ivez, muntret gand eur Frank. Enoret eo evel eur zant.

7° ARGADADEGOU AN NORMANED

Goude maro Salaün e voe Breiz argadet ha gwastet gand an Normaned. Eur gwall-daol e voe eviti, pa viras outi da zerc'hel da vont war wellaat ha pa belleas diouti he renerien. Ar re-man a zivroas hag a gollas en harlu, pell diouz ar Vro, ar yez hag ar spered keltiek.

En 888, Alan-Veur, douaren (mab-bihan) Salaün, dre eun emgann-trec'h e Kistreberz (« Questembert » e-kichen Gwened), a argasas anezo. Peoc'h a voe er vro beteg e varo e 907. D'ar c'houlz-se, ec'h adteuas an Normaned hag e voe adarre Breiz en argoll. Neuze eo e tivroas kalz a dud, dreist-holl e-touez ar re uhel evel ez eus bet lavaret.

Eur manac'h eo a dlee kas da benn taol-meur an dieubedigez.

E 936 en em zavas an dudigou diwar ar maer. An abad Yann a Landevenneg a gemeras renadur an emzav-se. Kas a reas kannaded da vrogembre da gerc'hat ar prins Alan leshanvet Barvek, douaren Alan-Veur. evit ma teuje da zieubi ar Vro.

Eur brezelour heb e bar oa Alan Varvek ha ker krenv ma c'helle mouga cun ourz, war a leverer, ouz e starda a-dro-vriad.

Distrei a reas da Vreiz. Goude douara e Dol, e tismantras armead an Normaned; e kemeras Naoned hag e roas en-dro ar peoc'h da Vreiz.

TREDE KEVRENN : BREIZ DISHUAL

8° WARLERC'HIDI ALAN VARVEK

War-lerc'h Alan Varvek e renas e Breiz kalz a zugec. Ha, da genta, prinsed a diegez Roazon :

Konan Dort ;

Jafrez Kenta ;

Alan III, ma voe torret dindanan, e Breiz, an dam-sklaverez (« servage » e galleg) pell bras kent beza torret er broiou all eus ar Europ ;

Konan II, faezet gantan holl enebourien Vreiz, a varvas, e-kreiz e c'hourdrec'h, diwar gontamm an Norman digalon. Disher e varvas hag e tremenas ar gurunenn, diouz giz ar vro, da bried e c'hoar, Hoel a Gerne.

Alan Fergan a gemeras, kuit a eneberez, lec'h e dad. Heulia brezelioù ar Groaz a eure gant kalz a Vretoned all. Unan eus ar re-man eo a yeas ar c'henta e-barz kêr Jerusalem dieubet.

Konan leshanvet « Teo », e vab, a viras ar peoc'h e Breiz a-hed e holl renadenn; evel an duged all e voe eur barnour gwirion, minibi ar re wasket.

9° BREZEL OUZ AR « PLANTAGENËTS »

Maro Konan III a zirollas eur brezel hir.

E verc'h penherez Berta he doa eureujet, dre eil-zimezi, Eudon a Borhoet. Heman a voe anavezet da zug eus a berz e bried.

Eus he dimezi kenta he doa Berta eur mab, Konan, a azgoulennas an dugelez na dlee digouezout d'ezan nemet da varo e vamm. En em zével a reas ha, gant skoazell Herri « Plantagenet », roue Bro-Zaoz, e tiskaras an dug Eudon.

Deut da zug, e tigemeras Konan betek re levezon (dalc'h) ar Zaozon; e verc'h penherez a voe rôet gantan da bried da Jafrez, mab yaouer (eil) Herri Bro-Zaoz. Ha, dre sempladurez, e plegas da rei gwardoniez an dugelez d'ar roue-ze, e-pad minoriez Konstanza.

Herri Bro-Zaoz a gemeras e dro diwar ze evit gwaska Breiz; kêriou a-bez a voe diskaret gantan. Hogen merzeria a reas ar vro hep he damesaat. Eudon a Borhoet a zavas outan en hano ar Frankiz, hag-a-hed e vuhez a stourmas evit difenn Breiz.

D'an diwez, Konstanza deut d'hec'h oad, e kemeras he fried, Jafrez Bro-Zaoz, renerez ar Vro. Hag hen saoz, ne voe ket eur roue fall. Pevar bloaz e renas.

E vab dalif (ganet goude maro e dad) Arzur a oa her da Vreiz a berz e vamm. Maro Richard Kalon-leon, roue Bro-Zaoz, a rôas d'ezan ouspenn rouantelezh ar vro-ze.

Arzur a stourmas kalonek evid e wir ouz Yann-hep-douar, breur yaouer e dad.

Edo an trec'h gantan pa voe, dre drubarderez eur Gall, gwerzet d'e contr, Yann-hep-douar, a reas e laza.

10° TIEGEZ DREUX

Ar brinsez Alix, c'hoar da Arzur hag a zigouezas ganti herez Vreiz, a rankas eureuji eur prins gall, Per a Dreux, leshanvet « Gwall-gloareg » (« Mauclerc » e galleg).

E skeud an dimezi-ze edo roue ar Frans, Filip-Aogust, o c'hortoz ec'h unanje Breiz gant Bro-C'hall. Aner e voe d'ezan! Per a Dreux end-eeun a enebas meur a wech ouz ar C'hallaoued; e penn an holl bobl a Vreiz e c'hounezas eun trec'h bras e Kastelbriant, hag e peurlflastras eun armead a C'hallaoued o paouez plava war hor Bro.

Eur marc'heg kadarn e oa-hen, nemet n'oa ket start a-walc'h en e venoz na barrek d'e vicher a rener-bro. Ne ouias ket ober gand an trec'h; feuka a reas war eun dro an uhelidi (an noblans) hag ar c'hloer, ma rankas, an holl o trei kein d'ezan, lezel e gurunenn gand e vab Yann, a oa, en tu-hont da ze, deut da zug da heul maro Alix, e vamm.

Yann, leshanvet « ar Rous », a zigollas faziou e dad dre ren gant furnez. Heulia unan eus brezelioù ar Groaz a eure ha menel pell e bro ar Zav-heol.

Yann II, Arzur II ha Yann III a renas e peoc'h. Dindano e voe Breiz buhezek hag evurus.

11° BREZEL HEREZ VREIZ

Da varo Yann III e tigouezas brezel-meur Herez Vreiz.

Da hered n'en doa ken Yann III nemed e vreur Yann a Vonfort hag e nizez Janed Penteür, a oa eureujet d'eur prinz gall hanvet Charlez Bleiz.

Tud ar vro a-bez, da lavarout eo an noblans vihan hag ar bobl, dreist-holl e Breiz-Izel, a gerzas dindan banniel Yann a Vonfort.

« Brejou Breiz » a raed eus bodad an teir Urz, an teir Stadad-tud oc'h ober ar Vro : uhelidi (pe noblans) kloer ha trede-urz (bour'hizien), anezo Mouez ar Vro o tiskleria youl Vreiz.

Trec'h da genta, Yann a voe, goude-ze, prizoniet dre drubarderez e seziz Naoned. Kaset e voe da Bariz war c'hourc'hemenn roue ar Frans, a oa kevredad (en em lakaet a du gant) Charlez Bleiz.

Janed a Flandrez, pried Yann, o welout e oa Bleiz skoret gand ar C'hallaoued, a c'halvas ar Zaozon d'he skoazia; adstaga her gand ar stourmad a eure, hag, en em zerret e kêr Henbont, e reas d'ar C'hallaoued sevel ar seziz.

Eus 1341 da 1366 e talc'has ar brezel etre Bleiz ha Monfort, skoaziet an eil gand ar C'hallaoued, egile gand ar Zaozon.

Yann a Vonfort ha Janed a Flandrez, leshanvet ar Flamm en abeg d'he c'hadarned, a varvas o-daou. Nemet e talc'has roue Bro-Zaoz da emganna en hano o mab Yann.

Ar Zaozon, lezet gant-se da c'hoari o mistri e Breiz, a reas enni krizderioù euzus, o tont d'o heul krizderioù ken euzus all a-berz ar C'hallaoued.

Eun taol brudet eo « emgann an Tregont » etre tregont Breizad renet gant Beaumanoir ha tregont Saoz renet gant Bembro. Beaumanoir en doa digoret emgann evit difenn ar goueriaded gwall-gaset gant Bembro. Gantan e vanas an trec'h.

D'an diwez e tistrôas da Vreiz an dug Yann, deut den-a-dra, evit kemer renadur an armead. Staga a reas gand an emgann en Alre, an 29 a wengolo 1364.

Eur gourdrec'h e voe evit Breiziz, lazet Charlez Bleiz ha rediet ar C'hallaoued da anaout frankiz Vreiz dre skrid-feur Gwerand.

12° YANN IV

Yann IV, ar C'hounezer, trec'het gantan Charlez Bleiz hag ar C'hallaoued, a renas e peoc'h da genta. Nemet, a-benn eur pennad, e savas mesk ha dispac'h e Breiz. An dispac'herien, skoret gand ar C'hallaoued ha renet gand ar brezelour brudet Gwesklen, — n'oa ket e garantez-vro hag e lealded par d'e gadarned, — a voe trec'h d'an dug a rankas divrôa.

Roue ar Frans, Charlez V, a zavas c'hoant gantan da gemer e dro eus ma oa dispac'h e Breiz evit laerez hor Bro. Evit se e fizias eun arme vras e Gwesklen, a voe digalon a-walc'h evid ober brezel d'e vamm-Vro Vreiz.

E holl genvroiz, heuget outan, e zilezas; sina a rejont eur skrid a Unvaniez ouz an Estren hag e c'halvjont an dug en-dro.

Yann IV a zigouezas e Breiz an 3 a viz east 1379. An holl wirVreiziz a ziredas d'e zaludi. Beteg e enbourez wechall, Janed a Benteür, o rei skouer, a zeuas da zaoulina dirazan. Ankounac'haet ganti, en he c'harantez-vro, he zamallou, ne wele ken e Yann IV nemet salver frankiz ar Vro.

13° YANN V

Yann V, ar Fur, a zeuas war-lerc'h e dad e 1399. Neuze eo e voe Breiz en hec'h uhela. Ar galloudeka eo hag an doujeta eus hon holl zugged.

Yann V a ouias mirout Breiz e peoc'h dre en em glevout gwech gand ar Zaozon, gwech gand ar C'hallaoued.

Evel kevredad ar Zaozon ez eas, goude trec'h'i, e Pariz.

Diwezatoc'h e lezas e vreur Arzur a Richmond da zigemerout ar garg a Gonestabl Bro-C'hall hag e kasas eun armead da rei skoazell da Janed Ark, en doa doujans vras outi.

Nemet, evit se, ne c'houlas ket meska Breiz er brezel ha ne dorras hini ebet eus an emgleviou a unane Breiz ouz Bro-Zaoz o suraat kenwerz Breiz, unan eus ar re vleuniusa en amzer-ze.

Brava taol-kaer a reas e voe kas skoazell strollad listri-brezel Breiz, a oa krenv kenan d'ar c'houlz-se, da Vreiz Bro-Gembre, a viras, a drugarez d'ezan, o frankiz dek vloavez hiroc'h.

Dindan Yann V, Breiz a oa doujet a ziavaez-bro, pinvidik ha brudet; an dug a ziwalte ar c'henwerz hag a skoazelle ar varzed hag an ijinourien-gaer.

Eus ar c'houlz-se eo e teu d'eomp eur c'halz eus traou-marz hor Bro, hon ilizou kaer, hor maneriou pinvidika.

Heman eo, dreist-holl, marevez Adc'hanedigez (« Renaissance » e galleg) a zeraouas ouspenn kant vloaz a-raok an Adc'hanedigez e Bro-C'hall.

Yann V a varvas e 1442.

14° AN DIWEZA DUGED

Ren Fransez Kenta (1442-1450) a voe direizet dre an tabud a zavas etrezan hag e vreur Jili Breiz (1449); heman a gavas e varo da heul politikerez gwidreüs Bro-C'hall ha Bro-Zaoz.

Per II, her d'e vreur marvet hep lezel bugale (1450), a gendalc'has gand politikerez fur e dad Yann V.

Arzur a Richmond a voe her goude-ze d'e niz marvet, hen ivez, disher e 1457.

Brudeta brezelour e amzer e oa Arzur a Richmond.

Rôet en devoa skoazell da reue Bro-C'hall enep d'ar Zaozon, ha kaset da benn kefridi Janed Ark, chomet hanter-c'hraet. Charles VII n'hellas sevel war dron Bro-C'hall nemet dre skor Arzur ha harp kalonek e Vreiziz.

Evit diskouez e anaoudegez-vat, Charlez a c'houlennas digant Richmond ar wazoniez vezus hanvet « gwazoniez-suja » (« hommage-lige » e galleg), bet nac'het bepred ouz roueed Bro-C'hall gand holl zugged Vreiz.

Arzur, d'e dro, a lavaras grons na asantje biken mezekaat e Vro dre zaoulina dirak roue Bro-C'hall : ne asantas nemet chom kevredad d'ezan.

Fransez II, e niz (1458-1488), eo an diweza eus hon duged, an diweza eus difennourien vras hor frankiz vrôadel.

A-hed e vuhez en deus stourmet evit Breiz, skoaziet gand Per Landais, e-gensiellour gouziek, n'heller ket distaga e hano diouz hini e vestr.

Fransez II meur a wech a rôas an trec'h d'ar gwir brôadel. Met, gwaz a ze, da stourm en devoe re alies ouz enebiez an aotrounez vras, gwerzet muioc'h pe nebeutoc'h da Vro-C'hall.

Trec'het e voe e Saint-Aubin-du-Cormier, damdost da Foujera e 1488 ha lakaet dre heg da zina e Verjer, kêrig nes da Sablé (Anjou), ar skridfeur a rôas taol ar maro da vrôadelez Vreiz. Fransez II a varvas gand an anken er bloaz-se (1488).

15° EURUSTED BRÉIZ DISHUAL

A-raok pleustri war vuhez Breiz goude ar stagedigez ez eo red diskouez peger pinvidik ha pegen eürus e oa Breiz dishual.

Er Grenn-amzer e oa dishenvel Breiz diouz Bro-C'hall ha diouz an darnvuia eus stadou all an Europ. Breiziz a rae gand ar sevenadur keltiek kalz frankoc'h eget hini al Latined.

An dam-sklaverez (« servage ») n'oa ket anezan e Breiz, koulz lavarout, ha kalz dic'harvoc'h e oa eged e Bro-C'hall. Dizale zoken dre urz an duged e voe kaset da get.

Kouerien Vreiz eta, ha kêriz ivez, a veve digabestr. Abred zoken e c'hounezas ar c'hêriou frankizioù ha diskargou bras a viras, e Breiz, ouz ar c'hununou da gaout tro d'en em glemm evel ma rejont e Bro-C'hall.

Breiz he devoa porziou-mor eus an dibab : he merdeidi a genwerze dre ar beb-holl. Dre emgleviou a genwerz ez oa unanet ouz ar pep brasa eus ar poblou sevenaet; dre eul lizer-kemennadurez ar Pab en devoa zoken digoret d'ez moriou ar Zav-heol.

Da goulz ar Grenn-amzer e veze labouret en hor Bro war ar pallenou, al lien, ar seiz, hag all. War-dro 1483 e voe savet enni tiez-moulerez. Breiziz, gounideien ouziek, a gase neuze ed d'ar broiou all hag a bleustre war ar maga-loened.

Evit kement a zell ouz ar skianchou hag an ijinou-kaer, ne choment tamm war-lerc'h ar poblou all. E Breiz e kaved neuze skolioù oc'h ober berz ha darempredet gand skolidi e-leiz.

Renet mat gand he duged a veze skoaziet gand ar Breujou a labouras dalc'h-mat hervez ar garantez-vro hag ar furnez, Breiz dishual a zeuas da veza eur vro ker sevenaet ha ken eürus ma c'helle unan eus hon danevellourien a veve e marevez an duged, skriva ar c'homzou-man :

« Ker pinvidik e oa Breiz ma n'oa parrezig na gaved enni kalz a listri arc'hant. » (Alan Bouchard.)

PEVARE KEVRENN : BREIZ OC'H EN EM REN HEC'H-UNAN

16° ANNA A VREIZ

Pa varvas Fransez II (1488) e verc'h Anna n'he devoa nemet daouzek vloaz. Daoust da ze en em lakeas kalonek e penn ar stourmerien, hag an eurvad he devoe da bellaat ar C'hallaoued.

Met, gwaz a ze d'ezi, ar re-man dre denna o mad eus an dizunvaniez a zavas etre Anna hag he gward, ar marechal Rieux, a c'hellas distrei da Vreiz.

Hep diskleria brezel, e kemerjont dre eun taol-trubarderez kêr an Naoned (1490).

Anna, kalonek bepred ha feal d'he c'harg a zifennourez ar Frankiz, a glaskas stourm adarre. Trec'het dre re vras niver hec'h enebourien, sezizet e Roazon, e rankas plega, hag, evit mirout na vije peurrivinet Breiz, asanti kemerout roue Bro-C'hall da bried.

Anna a Vreiz a zimezas da genta gant Charles VIII ha, diwezatoch, gant her heman, Loeiz XII.

A-hed he buhez e reas eus he gwella evit derc'hel d'eomp hor frankiz, ha kement a skiant-poell a lakae en hec'h oberou m'he dije kaset da vad he mennad anez displealded ar C'hallaoued, aet enep d'o ger.

He merc'h Klaodina a zimezas gant he c'henderv Fransez Kenta a Vro-C'hall a beure'hreas ar stagedigez.

Ar stagedigez-man n'oa ket eur stagedigez klok an hini e oa; eun engleo e oa kentoc'h, ha n'en doa bet asant ar Breujou, bodet e Gwened, nemet goude breujadegou kalonek ha war-lerc'h eur marc'had divizet-piz.

Eur skrid-feur a voe sinet gand an diou vrôad e 1532 e « Plessis-Macé » tost da « Angers ». Bro-C'hall a reas le da lezel he frankizioù gant Breiz. Setu aman divizou penna ar skrid-feur, hag a zo da veza anavezet mat gant pep Breizad :

- 1° Tailh ebet ne vezo savet e Breiz nemet dre aotre ar Breujou.
- 2° Lod eus an tailhou a dalvezo evit Breiz hepken.
- 3° Lez-varn-uhel Vreiz a gendalc'ho da veza holl-c'halloudek.
- 4° Breiziz a c'hello tremen e Breiz o holl amzer soudard.
- 5° Ar c'hargou a-bouez e Breiz a vezo rôet da Vreiziz.

Ouspenn, lezennou-diazez ar Vro n'hellent beza nevezet nemet dre c'hrad-vat, dre aotre ar Breujou, n'oa nemeto a gement o dije galloud evit se.

Hon Tadou a zalc'he d'ar Frankiz a rae, o nerz, hag a ouie he difenn.

17° AR C'HANTVEDOU KENTA GOUDE AR STAGEDIGEZ (1532-1675)

War-lerc'h ar stagedigez e voe torret an emglevioù a genwerz a unane Breiz ouz Bro-Zaoz, ma oa dent d'o heul pinvidigez ar Vro.

Torret an emglevioù en em lakeas ar Zaozon rak-tal da laerez hol listri ha da breizata parrezioù an Arvor.

Dre veza stag ouz Bro-C'hall he devoe Breiz da c'houzanv gwall-reuz ar brezelioù a Relijion, e vije bet, anez, diwallet diouto, hep mar, rak biskoaz n'oa bet barrek ar brotestanted en hor Bro.

Da heul Merkeur, rener ar « Ré-Unanet », pried eun itron eus kerentiad Janed a Benteür, kalz a Vreiziz en em zavas hag a glaskas adc'hounit o frankiz vrôadel.

Goude meur a c'hounid, Merkeur trec'het a voe red-mat d'ezan plega da Herri IV e 1598.

War-lerc'h brezel ar Re-Unanet Breiz en em welas rivinet; dismantret e oa ar c'hèrioù hag ar maezioù diboblet; ar bleizi, hervez ar brud, a zeue beteg en tiez da daga ar vugale.

Herri IV en devoe ar skiânt-vat da lezel kabestr gand ar Breujou. Ar re-man, dre o renadur poellek ha fur, a zigasas hebdale eun tammig peoc'h hag evurusted dre ar Vro.

Padout a reas an eurvad-man keit ha ma toujas roueed Bro-C'hall divizou an emgleo graet e 1532.

18° STOURMAD AR PAPER AROUEZIET

Loeiz XIV a dlee mont diwar ar roudenn fur ha leal a oa bet heuliet betek-hen.

Bro-C'hall he devoa tennet warni dleou bras. He roue, o terri Lezenn-diazez stagedigez Breiz ha Bro-C'hall, a vennas samma gwirioù nevez pouner war hor Bro. Feal d'o dlead, ar Breujou a nac'has rei o aotreadur.

Ar roue a glaskas tremen ebioù. Roazoniz en em zavas enep d'ar gouarnour, hag an holl e Breiz a heulias o skouer dizale (1675).

Stourmad ar « Bonedou ruz » pe ar « Paper aroueziet » eo bet hanvet ar stourmadeg-man : eun doare kriz ha displeal a voe kavet evit he mouga.

A viliadou e voe krouget Breiziz dre urz ar gouarnour, an dug a Chauln; meur a barrez a voe dismantret, o ilizou diskaret hag ar c'hleier kaset d'an teuz; tiez eur c'horn eus kêr Roazon a voe taolet d'an traon a-rez douar !

Euzus eo lenn al lizeriou a skrivas an itron a « Sévigné » (1) d'he merc'h diwar-benn poaniou Breiziz. Ne gave netra fentusoc'h eget gwelout staga hor c'henvreudeur ouz ar groug.

Moustra ker kriz-se ar stourmadeg en doa revinet hor paour kaez Breiz.

19° ENEBADEG

Koulskoude ar Breujou dre vera a zoare madou ar Vro a oa deut a-benn da zigas e Breiz ar peoc'h hag an evurusted, pa zavas tabud adarre e 1720.

Fulup Orleans, karget da ren ar rouantelez e lec'h Loeiz XV na oa neuze nemet pemp bloaz, a gasas da Vreiz evel gouarnour ar marechal a « Vontesquiou », den diouizieq, diroll ha garo, a enebas raktal ouz ar Breujou.

O divoda a reas alies o kas d'an harlu pe d'ar prizon meur a hini eus an izili anezo. Klask a reas zoken an tu da laerez digant Breiz hec'h holl frankizioù.

Holl dudjentil ar Breujou a zinas ar « Skrid-emgleo evit difenn gwirioù Breiz ». Dre ar skrid-man e vired frankizioù ar Vro hep mont tamm ebet ouz mestroniezh ar Rener Fulup Orleans, en doa neuze d'en em zivall diouz kavailhad prinsed gall hanvet « kavailhad Cellamare ».

Ar Spagnoled o doa graet neuz da rei skoazell da Vreiziz. A-walc'h e voe evit gallout teurel war ar re-man ar c'hastiz dleet da brinsed Bro-C'hall. Ar pevar stourmer kaloneka, Pontkalek, Talhouet, Montloez ha Kouedik a voe bac'het, barnet d'ar maro ha dibennet e Naoned, ar 26 a viz meurzh 1720.

O maro ne voe ket difrouez. Gounezet ganti ar gwir da ren he madou (1734), Breiz a gavas adarre eun eürusted wirion, evel m'her c'have pep tro ma veze lezet ar Breujou da c'houarn ar Vro hervez ar gizioù hag ar mennadoù brôadel.

E-pad renadur an dug a Aiguillon e savas freuz adarre. La Chalotais a zifennas kalonek gwirioù Breiz hag e chomas an trec'h gand al Lez-varn uhel.

E 1788 e voe eur stourmadeg all hag a drôas mat evit Breiz, eur pennad da vihana. Met, siouaz, evid ar wech kenta abaoe 1532, an dizunvaniezh en em zilas er Breujou : daoust da eneberezh an dud a iliz uhela

(1) Evel ma lavar mat-tre Ivonig Picard en e werz kaer *Ar Bonedou* ruz :

- « He meulit mar karit. Diouti me 'n em zistro.
- » An hini am zamall karout a ra e vro ?
- » Paotred ar Bonedou a varvas merzerien ;
- » Ne douñ 'vid o lakat e-mesk ar bec'herien. »

hag an Noblans, feal da lezennou-diazez ar Vro, an « Trede-stad » a gasas kannaded da Vreujou Bro-C'hall e 1789.

Ar re-man a vezezas gwirioù Breiz e nozvez ar 4 a viz eost 1789, o tivizout, koulskoude, o devoa ezomm eus aotreadur ar Breujou evit gallout ober kement-se hervez ar reiz.

Hogen ar Breujou n'int ket bet bodet abaoe, ha, dre-ze, beteg hizio n'en deus gallet den aotren oberou ar kannaded-se o deus gwerzet hor frankizioù hep kaout aotreadur d'hen ober.

PEMPET KEVRENN : BREIZ SUJET

20° BREIZ HAG AN DISPAC'H

E-pad an Dispac'h, eun niver bras a Vreiziz en em glevas evit difenn, war eun dro, o Frankiz hag o Feiz. Er penn kenta eus ar re a venne ad'houit da Vreiz he frankiz e tleer lakaat eun dijentil a Vreiz, La Rouërie.

Mar dint bet difennourien ar Roue, ar chouanted a zo bet dreist-holl mirourien gwirioù Breiz ha gwirioù an Iliz.

Stourm a rejont e-pad meur a vloavezh, blienet gant tud kalonek evel Kadoudal, Legris, Boishardy, hag all.

An impalaer, mar rentas ar peoc'h d'an Iliz, a nac'has ouz Breiz he frankizioù hag he gwirioù.

21° BREIZ EUS 1815 DA 1870

Ar Rouelezh, adnevezet e 1815 hag a dlee ker bras anaoudegezh da Vreiziz, a voe dic'hrad outo. Netra ne voe graet evit gwellaat stad hor Bro.

Netra kennebeut evit kreski an deskadurezh hag an urz-vat.

Biskoaz dindan aotrouniezh Bro-C'hall ne oa bet an emskiant vrôadel e Breiz ken dare da veza mouget.

Koulskoude Breiz n'oa ket deut eviti c'hoaz pred ar maro. Tud a galon a reas le da entana ar c'halonou, da zihun ar spered keltiek.

Eus 1820 da 1870 tud gouizieq evel Ar Gonideg, Reizer ar brezoneg, La Villemarqué, dastumer ar *Barzas Breiz*, levr-dourn an holl wir-Vreiziz ; Franzez an Uhel, barz-aozer ar *Bepred Breizad* ; Brizeuk kan-meuler *Mari* ha *Breizis* ha telenner *Telenn Arvor* ; La Borderie, tad Istor Breiz, a adnevezas ar spered breizek.

Ar re-man a oa bodet, evid an darnvuia, er *Vreuziezh Vreiz (Association Bretonne)*.

E-pad brezel 1870 Breiz a rôas eun harp a bouez da Vro-C'hall, Soudarded ha merdeidi Breiz a greskas c'hoaz neuze o brud divarvel.

22° BREIZ EUS 1870 DA 1914

E-doug ar bloaveziou hir-man Breiziz o deus kendalc'het da skoazella Bro-C'hall dre rei d'ezi he gwella merdeidi, hag an darn-vuia eus he soudarded evid an inizi.

Doanuis eo gwelet na vez ket diskouezet d'ezi brasoc'h anaoudegez, dre rei digor er skoliou, ha pa na ve ken, d'ar brezoneg ha da Istor Breiz.

Re alies c'hoaz e vez disprizet ar brezoneg, ya pa na vez ket goapaet gand ar re-ze zoken a dlefe ober pep tra d'her mirout. Daoust ha n'eo ket serret atao doriou ar skoliou outan ?

Ouspenn, Breiz hag a dlefe dre he lec'hiadur dispar hag ar pinvidigeziou kuzet dindan he douar, beza unan eus pinvidika broiou an Europ, a renk chom en eur stad reuzeudik gand ar c'hreizennevez re striz a harz ouz neb a vennfe mont war raok.

Hervez komz eur Breizad hag a anavez mat skiant ar Binvidigez : « Breiz, mar n'eo ket eur vro wastet, a zo, da vihana, *eur vro wasket* ».

C'HOUEC'HVET KEVRENN : AN EMZAV

23° BREIZ O TIHUNI

Abae eun nebeut bloaveziou e poanier da vat evit kas da henn mennadou-meur ar Vro.

Kevredigeziou evel « Unvaniez Arvor », « Kevredigez Vreiz », « Emgleo ar Bleun-brug », « Yaouankiz Vreiz » gant he c'helaouenn galonek « Breiz Atao », a stourm start evit bevaat spered ar Vro. Dlead kement Breizad a gar e vro eo lakaat e hano war rollou unan pe unan eus ar c'hevredigeziou-man, hini an dud yaouank eo rei o hini da « Yaouankiz Vreiz », evit rei eun harp talvoudus da binvidikaat ha da gas war-raok Breiz, hor Bro garet.

24° BREZEL AR BLOAZ 1914

E-pad ar brezel bras Breiziz o deus, eur wech adarre, graet o dlead ha muioc'h zoken eged o dlead.

Bet int en holl lec'hioù falla, gwallusa, e Charleroi, war an Yser, er Marn, e Verdun.

An Alamaned o-unan o deus anzavet dirag an holl karded-dreist Breiziz.

Ar marechal Foch, a anavez mat Breiziz evit beza en o zouez e Breiz ha war an tachennou-emgann, en deus, hen ivez, rôet testeni eus o nerz-kalon didrec'hus.

25° AMZER-DA-ZONT BREIZ

Echu eo ar brezel. Graet eo bet evit *harpa ar Gwir* ha *Frankis ar Broadeleziou*.

Eul lec'h a dle beza er bed evit Breiz, ha d'eomp-ni eo d'e verka.

Breiz ne c'houlenn ket hor gwad diganeomp, goulenn start a ra avat hon nerz-kalon hag hor c'harantez frouezus.

Hano a zo bet eus eur mennad-lezenn dismegansus evid hon enor. Tud er mare-man e karg a garfe lemel Breiz diwar gartenn ar bed, pe da vihana, he lodenni hag he disteraat.

N'hellomp ket gouzanv tra ken disleal. Breiz, arabad hen ankou-nac'haat, n'eo ket eur rann-vro eo hepken, ganet dre youl froudennus mab-den; eur vrôad eo savet gant hon Tadou, hag a zo bet glebiet gand o gwad.

Breiz a zo d'eomp-ni; hon herez vrudek eo, evel sakr e tle beza evidomp; hag hon dlead eo mirout na ve rannet ha lazet ha lazet enni ar spered broadel.

Deskomp ha skignomp hec'h Istor hag he Yez. Bezet stad ennomp o komz brezoneg; lakomp hon holl boan da ziski e lenn hag e skriva ha d'e ziski ivez d'hor bugale.

Roomp d'hor bugale hanoioù sent Breiz, dougomp gant lorc'h an hano a Vreizad, chomomp unanet kenetrezomp. Na zilezomp ket hor Bro pe, mar bez red d'eomp he c'huitaat, distroomp daveti pa c'hellimp ha bezomp feal d'ezi.

Hon Tadou, e-pad meur a gantved, o deus diwallet Breiz dre an armou. Ni, evit gwellaat he stad, a dle ober gant kement a zo aotreet en amzer-man.

Savomp doareou nevez da binvidikaat ar Vro, greomp hor gwella evit kreski bepred buhez Breiz. Lakomp da dalvezout ar c'henwerz breizad; dispignomp e Breiz an arc'hant gounezet e Breiz.

Evel-se e kerzimp war-zu an Amzer-da-zont, hep nac'h netra eus hon amzer dremenet, hag e tiskouezimp hor skiant, hor furnez hag hor c'harantez-vro.

Hon Tadou a c'hede distro Arzur, dieuber diouganet d'hor Gouenn. Na c'hedomp ken Arzur hep pleustri hon-unan : digoromp an hent d'ezan.

GERIADUR AN ISTOR

(Technologie historique)

Istor ar Broiou hag Istor ar Sevenadurez

(Histoire politique et Histoire de la Civilisation)

Abréviations *berraduriou* : g. *gourel* masculin; gg. *gwregel* féminin; *unan* singulier; *lies* pluriel; v. verbe.

I. — PENC'HERIOU. — *Termes généraux.*

a) **an istor** g., **an danevellouriez** gg. l'histoire, la science historique; **istorier**, **istorer**, **danevellour** historien; **istorek** historique; **istoregez** gg. historicité; **gwirion** véridique; **diwirion** non véridique; **untuek** partial; **untuegez** gg. partialité; **dizuntuek**, **nep-tu**, **nep-tuek** impartial; **Envoradur** g. Mémorial (**Envoradur Santez-Helena** Mémorial de Sainte-Hélène); **envoriou**, **envoradou**, **envorennou** Mémoires, Souvenirs; **envorour**, **envorennour** auteur de Mémoires, de Souvenirs; **envorouriez** gg. le genre Mémoire; **buhezskrid** g. biographie; **buhezskrivour** biographe; **buhezskrivouriez** gg. le genre Biographie; **brud** g. chronique; **danevellou bloaziek** gg. lies, annales; **istor-meur** g., **danevell-veur** gg. histoire générale; **danevell-veur ar bed** histoire universelle.

b) **amzeroniez** gg. chronologie; **taolenn-amzeroniez** gg. tableau chronologique; **amzeria**, **bloaza**, **deizia** dater (suivant la nuance); **amzeriad**, **bloaziad**, **deziad** date; **kamm-amzeria** g. acte de commettre un anachronisme, v. commettre un anachronisme; **kamm-amzeriad**, **kamm-amzeriadur** anachronisme; **kempred**, **kenoad**, **kevoad**, **kevoadek** contemporain (adj.); **kempredad**, liester **-daded**, **-didi**, **-diz** contemporain (subs.); **kempredelez** gg. contemporanéité; **kempredaduriou**, **darvoudou kempred** g. lies, synchronismes; **amzervez** gg., **oadvez** g., **marevez** g. durée d'un âge, époque; **rann-amzer**, **rann-oad** gg. époque, période; **oadveziad** homme qui a vécu à un âge (**oadvezidi an arem** les hommes de l'âge du bronze); **amzervez**, **oadvez kristen** ère chré-

tienne; **kent**, **goude H. S.** avant, après J.-C.; **e grez**, **e gre** au temps de (krenn-vrezonég, gwenedeg); **kantved** g. siècle; **kantvedad** g. plein un siècle de; **kantvedvez** g. durée d'un siècle; **kantvedel** séculaire; **kantvloaz** âgé de cent ans; **kantvloaziek** centennal, qui arrive tous les cent ans; **milved** g. millénaire (subs.); **milvedel** millénaire (adj.); **milvloaz** âgé de mille ans; **milvloaziek** qui revient tous les mille ans; **kantvloaziad**, **milvloaziad** centenaire, être âgé de mille ans (subs.).

k) **rannadou amzeroniell an istor** gg. lies, les divisions chronologiques de l'histoire; **ragistor** préhistoire; **kentistor** protohistoire; **hen-istor** histoire ancienne; **ragistorvez** période préhistorique; **istorvez** période historique; **hen-amzervez ar maen**, **hen-varevez ar maen**, **amzervez an armou hag ar binviou maen benet a-skolpadou** époque paléolithique, époque des armes et outils de pierre éclatée; **nevez-amzervez ar maen**, **amzervez an armou hag ar binviou maen lufret** époque néolithique, époque des armes et outils de pierre polie; **chelleel chelléenn**; **acheuleel** acheuléen; **mousteriel** moustérien; **solutreel** solutréen; **magdaleniel** magdalénien; **oadvez ar c'hovevr**, **an arem**, **an houarn** âge du cuivre, du bronze, du fer; **Hen-amzer** Antiquité (période de l'histoire); **hen-amzerel**, **hen-amzeriat** qui appartient à l'Antiquité; **Hen-amzoriz**, **-idi** les Anciens; **Krenn-amzer** Moyen-Age; **Krennamzeriz**, **-idi** les gens du Moyen-Age; **an Amzer-vreman** l'époque moderne; **Hon-amzer** l'époque contemporaine; **Hon-amzeriz**, **Hon-amzeridi** les hommes de notre époque; **hended**, **kozded** gg. antiquité, ancienneté; **hender**, **kozder** g. antiquité, ancienneté (moins abstrait); **an Henderiou judaek** les Antiquités judaïques (sellout izeloc'h III, a, ar ger brezonek o trei « antiquité, objet antique »).

d) **an darvoudou** g. lies, **an darvezadennou**, **ar c'hoarvezadennou** g. lies, les événements; **ar ragdarvoudou** les événements antérieurs (à un fait cité); **ar ragvuhez** gg. unan, les antécédents (d'un homme, d'un peuple); **an traou brasa**, **an darvoudou pouezusa**, **an darvoudou penna**, **ar penzarvoudou** les événements les plus importants; **c'hoarvezout**, **darvezout**, **degouezout**, **beza** (kemerout lec'h, tremen, doareou-lavar gallek), arriver, avoir lieu, se passer, **an danevell** gg. le récit; **an dezrevell** gg. l'énumération; **an danevell dre ar munud** le récit détaillé; **eun damskeud** une esquisse; **rakselladennou** gg. lies, prolégomènes; **kent-skrid**, **raglavar** g. préface, prologue; **digoradur** g. introduction; **klozadur** g. conclusion; **notennoù** gg. lies, notes; **stagadennou** gg. appendices; **taolennou** gg. lies, tables; **meneger** g. index; **danevelli**, **dezrevell** raconter; **meneg**, **kel** g. mention; **menegi**, **ober meneg eus**, **ober kel eus** mentionner; **beza ano eus** être question de; **kounaat**, **degas koun eus**, **degas da goun** rappeler; **lakaat da anaout** faire connaître; **embann**, **bruda**, **spisa** (Gwened) publier, proclamer; **meurekaat**, **hollvruda** glorifier; **meuli**, **kanmeuli** louer, célébrer; **tevel war** passer sous silence; **taolenni**, **skoudenni** décrire, dépeindre, représenter; **lakaat**

e kemm, **e-skoaz**, **kenver-ha-kenver**, **kenveria**, **keverata** comparer; **lakaat par**, **kerkouls**, **kement**, **keit**, **kevatal**, égal; **hevelekaat**, **hevelebekaat** assimiler; **beza leal**, **nep-tu**, **nep-tuek** être impartial; **beza leal e-kenver** être juste envers; **kaout abeg en** trouver à redire à; **rebech**, **tamall** g., **karez** gg. (ger a Wened, Kembr. cerydd), **tamalladur** g., **tamalladenn** gg. reproche, blâme, accusation; **karezi**, **rebechat** (ouz, da), **tamall** (eun torfed da U. B.) reprocher, blâmer, accuser (quelqu'un d'un crime); **gwall-vruda**, **dua**, **drouk-prezeg** (actif) calomnier; **didamallout**, **digarezi** excuser; **gwenna**, **gwalc'hi** excuser, absoudre; **lubani** (da), **loavi**, **tostenni** flatter; **trei**, **kemma** changer, modifier; **kamm-liva**, **treuz-liva** altérer (un récit, les faits); **lakaat**, **teurel war**, **tamall da** attribuer; **barn**, **desvarn** juger; **burutellat** critiquer; **burutelerez** g. critique, esprit critique; **diforc'ha**, **didouezia**, **digemmeska** séparer, démêler; **drouk-kemerout**, **kamm-gemerout**, **kemmeska**, **touezia** confondre; **meiza**, **poella**, **intentout**, **klevout** comprendre; **diskleria** expliquer, interpréter; **sellout piz ouz**, **studia piz** examiner; **enklask**, **imboure'hi** rechercher; **sevel**, **aoza**, **kenaoza**, **terka** composer; **ar c'henaosa** la composition; **ar skriva** la mise par écrit, la rédaction; **displega** relater; **displegadenn** gg., **displegadur** g., **danevelladur** g. narration; **doare-skriva** g. style; **lavaredou**, **lavaradennou** dires, propos, affirmations; **adlavaradennou** gg. lies, redites; **selledou** considérations; **rat**, **ratoz** gg. intention; **dezo** dessein; **pal but**; **kloza** conclure, terminer; **dastum diwar** conclure de; **kemerout da wir eun danevell** admettre l'authenticité d'un récit; **lakaat**, **lakaat da wir**, **mar-tezea** supposer; **mar-tezeou** g. lies, suppositions; **goulakaduriou** g. lies, hypothèses; **arvarek**, **arvarus**, **diasur** douteux, peu sûr; **diarvar**, **divar-teze**, **sur**, **asur**, certain, sûr, assuré; **diarvarelez**, **surentez** gg. certitude; **diogelded** (spered) gg. assurance; **anat** évident; **anadurez** gg. évidence; **gwirhenvelled** gg. (la) vraisemblance; **gwirhenvelderioù** g. lies, des vraisemblances.

II. — SKIANTOU-HARPA AN ISTOR. — *Les Sciences auxiliaires de l'Histoire.*

An douarouriez gg. la géologie (douarour géologue); **an douaroniez** gg. la géographie (douaroniour géographe); **an denoniez** l'anthropologie; **an dudoniez** l'ethnographie; **ar yezoniez** la linguistique; **ar gevredadouriez** la sociologie; **an hendraouriez**, **hendrazouriez**, **henoniez** l'archéologie (hendrazour, hendraour, henoniour archéologue; **hendedour** antiquaire); **an enskrivadouriez** l'épigraphie; **an henskridoniez** la paléographie; **keltiegouriez** celtologie (keltiegour celtologue); **ejipsianouriez**, **ejiptadouriez**, **ejiptegouriez** égyptologie; **assirianouriez**, **hag all**, assyriologie; **Islamouriez** Islamologie, etc.

III. — MAMMENNOU AN ISTOR. — *Les sources de l'Histoire.*

a) oberiaduriou an ijinerez g. lies, les produits de l'industrie; ar savaduriou g. lies, les monuments; an traezou-ensor les souvenirs (objets); an hendraezou les antiquités (objets); ar medalennou, ar peziou-moneiz les médailles, les pièces de monnaies; ar skridou les textes, les écrits; an enskrivaduriou g. lies, les inscriptions; al levriou les livres; oberennou al lennegez les œuvres littéraires; al liziri la correspondance; an diellou, an teuliou les actes, chartes, titres; diellou ar Stad les actes publics; diellou an dud les actes privés; an hengouniou, an henlaviou les traditions.

b) klask, enklask g., imbours'h g., liester imbours'hou, recherche, enquête; klask, enkask, imbours'hi rechercher, enquêter; furcha fouiller; furchadennou gg. lies, fouilles; kavadenn gg. trouvaile, découverte; kavadenni trouver, découvrir; dizouara exhumer; degas d'ar goulou ramener à la lumière; lakaat da anaout, rei da anaout faire connaître; lenn, delenn lire, déchiffrer; lennadenn gg., lennadur g. (suivant sens) lecture); (de)lennidigez gg. déchiffrement de; trei traduire; troidigez gg. traduction; dastum recueillir; renka, renkata, kevrennata ranger, classer; al labour-kevrennata le travail de classement; studia étudier; piz, piz-ha-piz attentivement, très soigneusement; dre hir-studia à force d'étudier; dastumadur g. collection; mirdi g. musée; dielli g. archives; diellevr g. cartulaire; leordi g. levraoueg gg. bibliothèque; dilevr, diskrid sans livre, sans texte; dienskrivadur anépigraphe.

k) ar skritur g. l'écriture; ar skritur-skeudennaoui, ar skritur-menoziou, ar skriva dre skeudennou l'écriture idéographique; arouezia représenter au moyen d'un signe; aroueziou-skeudennaoui idéogramme; arouezlun g. hiéroglyphe (kembraeg); arouezlunel, arouezlunek hiéroglyphique; skritur-skeudennaoui an Ejipt l'écriture hiéroglyphique égyptienne; ar skritur belegel, gwerinel l'écriture hiératique, démotique; gennhenvel cunéiforme; ar skriva dre lizerennou, ar skritur lizerennel, ar skriva soniou l'écriture alphabétique, phonétique; al lizerenneg gg. l'alphabet; ar skritur meurlizerennek l'écriture onciale; ar skritur-red l'écriture cursive; ar skritur gotek l'écriture gothique; talvezout kement ha, talvezout da lavarout, talvezout signifier, vouloir dire; talvoudegez gg., ster g. sens, signification; engravi graver; kraf g. style; engravouer burin; kizella sculpter; louc'ha imprimer (en creux dans une substance molle); louc'haduriou g. lies, les impressions ainsi obtenues; tresa, roudenna, linenna dessiner, tracer; diverka effacer; taolennouïgou, tablezennou (prenn koaret, pri) gg. lies, tablettes de bois enduit de cire, d'argile; paper broenn-Ejipt, papurus papyrus; broenn-Ejipt, broenn-paper, papyrus (plante); roll g. rouleau, volumen; stroll g. codex; parch, parich parchemin; paper-lin, paper-kouarc'h, paper koton, papier de lin, de chanvre, de coton; pluenn gg. plume; liou-

skriva, liou-du g. encre; lioudua encre; enliva enluminer; enliveriez g. art, pratique de l'enluminure; enlivadur g. (une) enluminure; garskeudenn gg. miniature; dournskrid, levr skritur-dourn g. manuscrit; hen-ziskleriadur g. scholie; kenveriadur-geriou g. glose; faziou, mankou erreurs; divankaduriou g. lies, corrections; ar vamm-skrid, ar penskrid l'original; an adskrid, an eil-skrid la copie; adskriva, eilskriva copier, copie; adskriva diwar U. B. copier quelqu'un; adlavarout, lavarenni (diwar) citer, faire une citation; adlavarenn, lavarenn, arroudennad (diwar) citation.

IV. — AR VRO. — *Le Pays.*

a) brôad-douar gg., liester brôadou-douar région naturelle; -bro, brôel du pays, indigène (adj.); bro, brôad, liester broïz, broïdi habitant du pays, indigène (subs.); henvroïz aborigènes; bro, kenvro, kenvrôad, liester broïz, kenvroïz, kenvroïdi compatriote, concitoyen; brôa, brôela rendre, devenir indigène, acclimater, s'acclimater; brôelerez, brôeladur g., brôelidigez gg. acclimatation, acclimatement; divrôa, divrôadenni sortir du pays, s'expatrier, s'exiler, émigrer; divrôa, ermaezia (marc'hadourez) exporter; divrôad, liester divroïdi exilé, étranger; divrôer émigrant; estren, diavêziad, diavezour (krenn-vrezonég), ermêziad liester estrened, diavêzidi, diavêzourien, ermêzidi étranger (subs.); estren, a-ziavéz-vro, arall-brô (Gwened) étranger (adj.); a-bell-vro exotique; bedad, hollvedad cosmopolite; divrôadenn, divrôadeg gg., divrôerez g. émigration; enbrôa immigrer; enbrôa marc'hadourez importer (ivez ebarzi; ebarzadennou gg. lies importations); enbrôad, enbrôer, liester enbrôïdi, enbrôerien immigrant, colon; enbrôadenn, enbrôadeg gg., enbrôerez g. immigration; advrôadenn, trevadenn gg. colonie; trevadennad gg. personnel d'une colonie; trevadenni coloniser; trevadennerez g. colonisation; pobla, tuda; dibobla, diduda peupler, dépeupler; poblet, tudet -stank, -distank, -rouez à population dense, clairsemée; poblans gg. population; poblidigez gg., poblerez g. peuplement; poblus favorable au peuplement; diboblus défavorable.

b) rannvro région; rannvrôel régional, régionaliste; rannvrôelour (un) régionaliste; rannvrôelouriez, rannvrôelez gg. régionalisme; rannadou ar vro les divisions territoriales; tachennaoui cadastrer, tachennaouadur g., taolenn-zouarou gg. cadastre; perc'hennadennou gg. lies, possessions; domaniou g. lies domaines; piaoua, perc'henna, kaout en e-gerz posséder.

k) rannadou-bro an Hen-amzer divisions territoriales de l'Antiquité; faraonelez gg. pharaonnie; impalaeredd, impalaeriez gg. empire; satrapiez, satrapelez satrapie; turaniez, turanelez tyrannie; provins g. province; pagus, pou pagus.

d) **rannadou-bro ar Grenn-amzer** divisions territoriales du Moyen-Age; **rann** gg. parcelle, villa (Bretagne Armorique); **kemenez, kemene** gg. division territoriale en Bretagne; **koumanant** gg. (ha g.) tenue; **dalc'h** g. fief; **pendalc'h** fief dominant; **dalc'h-izel** fief servant; **dalc'h izela** arrière-fief; **dalc'h-roue, douar-roue** g. fief qui relève du roi; **dalc'h aotrou, douar aotrou** fief qu'on tient d'un seigneur particulier; **douar nobl** terre noble; **douar bilen** rôtûre; **baronez, baronez** baronnie; **beskontelez** vicomté; **kontelez** comté; **markizelez** marquisat; **dugelez, dugiez** duché; **arc'hdugiez** archiduché; **landgraviez** landgraviat; **prinselez** principauté; **delfinelez, delfiniezh** dauphiné; **rouantelez** royaume; **impalaeriez** empire; **pabelez** papauté; **beliez** bailliage; **provestiez** prévôté.

e) **rannadou-bro er Reter** divisions territoriales en Orient; **sultaniez, sultanelez** sultanat; **kalifiez, kalifelez** califat; **pachaelez** pachalik, vilayet.

f) **rannadou-bro en Amzer-vreman** divisions territoriales actuelles; **departamant** g. département; **pastell-vro** gg. arrondissement; **karter** g. canton; **kumun, kumunenn** commune.

g) **anoiou douarou-bras ha douar-braz** noms de continents et de leurs habitants; **Europa, an Europ** l'Europe; **Europad, liester Europiz** Européens; **Azia, an Azi** l'Asie; **Aziad, liester Aziaded** Asiatique; **Afrika, an Afrik** l'Afrique; **Afrikad, Afrikan, liester Afrikaded, Afrikaned** Africain; **Amerika, an Amerik** l'Amérique; **Amerikad, Amerikan, liester Amerikiz, Amerikaned** Américain; **Oseania, an Oseani** l'Océanie.

h) **anoiou broiou ha broïz** noms de pays et de leurs habitants; **bro kreistêriek, Kreizstêr** Mésopotamie; **Kreizstêriad, liester Kreizstêriz** habitant de la Mésopotamie; **Kaldea, Bro-Galdea** la Chaldée; **Kaldead, liester Kaldeiz** Chaldéen; **Assiria, Bro-Assiria, an Assiri** l'Assyrie; **Assiriad, liester Assiriaded** Assyrien; **Bro-Elam** Elam; **Elamad, Elamiz** Elamite, Elamites; **Phenikia** la Phénicie; **Phenikian, liester -ed** Phénicien; **Judea, ar Jude** la Judée; **Bro-Ejipt, an Ejipt** l'Égypte; **Ejiptad, liester Ejiptiz** Égyptien; **Bro-C'hres, ar C'hres, an Hellas** la Grèce, l'Hellade; **Gresian, liester Gresianed** Grec; **Makedonia** la Macédoine; **Makedoniad, liester Makedoniz** Macédonien; **Italia, an Itali** l'Italie; **Italiad, liester Italiaded** Italiote; **Italian, liester Italianed** Italien; **Galia** la Gaule; **Galian, liester Galianed** Gaulois; **Bro-Indez, an Indez** l'Inde; **Indezad, liester Indeziz** Indien; **Bro-Sina** la Chine; **Sinaad, liester Sinaiz** Chinois; **Bro-Japan, ar Japan** le Japon; **Japanad** Japonais.

c'h) **anoiou kêriou ha kêriz** noms de villes et de leurs habitants; **Babilon** Babylone; **Babiloniad, liester Babiloniz, Babylonien**; **Niniva**

Ninive; **Ninivad, liester Niniviz** Ninivite; **Theba** Thèbes; **Thebaad, liester Thebaiz** Thébain; **Sparta** Sparte; **Spartaad, liester Spartaiz** Spartiate; **Lakedemon** Lacédémone; **Lakedemonad, liester Lakedemoniz** Lacédémonien; **Athena, Athen** Athènes; **Athenad, liester Atheniz** Athénien; **Karthada** Carthage; **Karthadad, liester Karthadiz, Carthaginois**; **Rom** Rome; **Roman, liester Romaned** Romain; **Moskou** Moscou; **Moskovad, liester Moskoviz** Moscovite; **Mekka** la Mecque; **Mekkaad, liester Mekkaiz** habitant de la Mecque; **Medina** Médine; **Foujera** Fougères, etc.

ch) **anoiou gouennou-tud ha broadeleziou** noms de races et de nationalités; **Arianed** Aryens; **Indezeuropiz** Indo-Européens primitifs; **Semited** Sémites; **Morianed** Nègres; **Indianed** Indiens d'Amérique, etc...

i) **anoiou yezou** noms de langues; **ariég, hen-ariég** aryen, vieil-aryen, indo-européen commun; **gresianeg, gregach** grec; **latin** latin; **keltieg** celtique; **germaneg** germanique; **slaveg** slave; **sanskriteg** sanscrit; **perseg** perse; **semiteg** sémitique; **arabeg** arabe; **sinaeg** chinois; **japaneg** japonais, etc.

IMPRIMERIE H. RIOU-REUZÉ, RENNES

Rue de la Monnaie — Boulevard de Chézay, 9.

1925

Notennoù diwar-benn ar Gelted koz

Priz pep pennad : 2 lur

- I. — *Damskeud eus istor ar Gelted koz*, gant skeudennou, an Oriant 1911 (diviët).
- II. — *Ar Renerez, al Lesennou hag ar Gevredigez*, gant skeudennou, an Oriant 1912.
- III. — *Ar Brezel*, gant skeudennou, Keraez 1912 (diviët). Eil mouladur (brezonek-kembraek), Montroulez 1915 (diviët).
- IV. — *Ar Relijion*, gant skeudennou, Keraez 1912.
- V. — *Ar Ouziegez, Skiant ar Vuhezeged, ar Gelennadurez*, Sant-Brieg 1913. Eil-mouladur gant eur Geriadur 1917.
- VI. — *Ar Yes hag al Lennegez*, an Oriant 1913.
- VII. — *An Ard hag an Ijineres*, an Oriant 1913.
- VIII. — *Ar Gounit-douar hag ar Maga-loened*, gant skeudennou hag eur geriadur, Sant-Brieg 1921.
- IX. — *An Ergerzout hag ar C'henwersa* (geriadur), Sant-Brieg 1917.
- X. — Kenta kevrenn : *An Tiegez*, Montroulez 1913 (diviët). Advouladur klok : *Tiegez, Ti, Boued ha Died* (geriadur ha skeudennou), Sant-Brieg 1924.
- XI. — *An Neuz-korf, ar Gwiskamant hag an Tems-spered* (geriadur), Sant-Brieg 1914 (diviët).
- XII. — Kenta hag eil kevrenn : *ar Vro hag ar Poblou* (geriadur ha taolenn-douaroniez), Sant-Brieg 1922.
Trede kevrenn : *ar Bloaz gand ar Gelted. Gouelioù ha Bodadegoù. Ar C'hoarioù hag all. Sebelia ar re varo.* (An anoiou-poblou hag an anoiou-lec'hiou moulet e dibenn al levrigman a zo da staga ouz lost an eil kevrenn), Montroulez 1920.